

Vergaderjaar 2021–2022

35 952

Initiatiefnota van het lid Van Baarle over «Eeuwigdurende grafrust bereikbaar voor iedere Nederlander»

Nr. 2

INITIATIEFNOTA

1. Aanleiding

Nederland is een land met een grote rijkdom aan diversiteit in de samenleving. Bij een divers land horen ook verschillende gebruiken, culturen en wensen. Zo ook op het gebied van het afscheid nemen van een dierbare. Verschillende gemeenschappen in Nederland hebben vanuit hun religieuze achtergrond uiteenlopende wensen op het gebied van begraven. Dit heeft als reden dat binnen verschillende godsdiensten een eigen visie op de dood en hieraan samenhangend ook eigen rituelen en tradities betreffende het begraven en cremieren van overledene bestaan. Voor Nederlandse moslims en voor Joodse Nederlanders geldt dat er bijvoorbeeld vanuit religieus oogpunt de eis gesteld wordt dat grafrust eeuwigdurend moet zijn. Deze initiatiefnota ziet specifiek op het onderwerp begraven met eeuwigdurende grafrust.

2. Doel en strekking

Het doel van deze initiatiefnota is meerledig. Ten eerste wil de initiatiefnemer het onderwerp begraven met eeuwigdurende grafrust onder de aandacht brengen. Vervolgens wil de initiatiefnemer benadrukken dat de vraag naar dergelijke begraafplaatsen verder groeit, terwijl het aanbod deze groei niet dekt¹. Voorts wenst de initiatiefnemer het huidige wettelijke kader te schetsen en aan te geven hoe dit mogelijk verbeterd zou kunnen worden. Vervolgens wordt ingegaan op knelpunten die personen die mogelijkheden willen creëren voor begraven met eeuwigdurende grafrust ervaren. Hierbij wil de initiatiefnemer benadrukken dat de oplossingen liggen in de regionale aanpak waarbij er afspraken dienen te worden gemaakt met gemeenten. Tot slot worden er een aantal voorstellen aan de Minister van Binnenlandse Zaken voorgesteld die zien op het vergroten van het aantal graven met eeuwigdurende grafrust.

¹ <https://www.begraafplaats.nl/de-begraafplaats/artikel/tekort-aan-islamitische-c-q-eeuwigdurende-graven-2/>

3. Inhoudelijk kader

3.1. Eeuwigdurende grafrust en toenemende vraag

De wensen van de verschillende gemeenschappen omtrent grafrust zijn erg uiteenlopend. Zo bestaat er de wens voor sommige individuen binnen een gemeenschap om begraven te worden op een bepaalde wijze, bij anderen bestaat deze wens uit het begraven worden met een speciale ceremonie voorafgaand aan het begraven. Bij de Joodse en islamitische gemeenschap bestaat er de wens dat na het begraven, de overledene eeuwige grafrust geniet.

Bij «eeuwige grafrust» wordt een graf tot in de lengte van dagen ongestoord gelaten. De groep mensen die behoefte hebben aan eeuwigdurende grafrust groeit momenteel enorm. Drie factoren spelen hier een belangrijke rol bij.

Ten eerste is een verklaring uiteraard dat er in absolute aantallen een steeds grotere islamitische gemeenschap bestaat in Nederland. Hieruit volgt logischerwijs dat er ook meer mensen in Nederland zijn die op grond van de islamitische gebruiken begraven wensen te worden.

Ten tweede speelt het feit dat de derde en vierde generatie Nederlandse moslims met een migratieachtergrond er steeds vaker voor kiezen om hier in Nederland begraven te worden, in plaats van zoals in het land van hun voorouders.²

In een NOS-reportage wordt een betrokkene opgetekend:
«Ik ben een Nederlander, ik ben geboren in Nederland», zegt Dogukan Ergin (25). «Ik heb hier de vrouw van mijn leven ontmoet en ik heb hier gestudeerd. Waarom zou ik na m'n dood in een doods-kist vervoerd moeten worden naar een ander land?»³

Tien jaar geleden heeft religiewetenschapper Khadija Kadrouch-Outmany een onderzoek⁴ gedaan naar de behoefte onder moslims om begraven te worden in Nederland. Hieruit bleek dat destijds tien procent van de moslims in Nederland graag in Nederland begraven wil worden. Nu, tien jaar later, geeft ze aan dat er intussen een hele ontwikkeling op gang is gekomen. Van sommigen weet ze dat ze van gedachten zijn veranderd. *«Als ik hetzelfde onderzoek nu weer zou doen, verwacht ik een compleet andere uitkomst.»⁵* Aldus mevrouw Kadrouch-Outmany.

Uit lokaal onderzoek uit Den Haag van een lokale initiatiefnemer bleek dat 85% van de 2.000 ondervraagde Haagse moslims de behoefte zou hebben om in Nederland begraven te worden, indien mogelijk volgens religieuze voorschriften.

Nu steeds meer Nederlanders uit de islamitische gemeenschap de bewuste keuze maken om in Nederland begraven te worden, neemt de behoefte aan begraafplaatsen met eeuwigdurende grafrust dus toe.^{6 7}

² <https://nos.nl/op3/artikel/2219373-ik-ben-nederlander-waarom-moet-ik-dan-in-turkije-begraven-worden>

³ <https://nos.nl/op3/artikel/2219373-ik-ben-nederlander-waarom-moet-ik-dan-in-turkije-begraven-worden>

⁴ <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/28740>

⁵ <https://www.trouw.nl/nieuws/hoe-nederlandse-moslims-hun-rituelen-rondom-de-dood-digitaliseren-vanwege-het-coronavirus~be207cf7/>

⁶ <https://www.uitvaartverzekering.nl/nieuws/steeds-meer-vraag-naar-islamitische-begrafenis-in-nederland>

⁷ <https://uitvaartmedia.com/meer-islamitische-begraafplaatsen-kwestie-van-tijd/1107/>

Hamed Amrino van Stichting Bijzondere Islamitische Begraafplaatsen In Nederland (BIBIN) stelt dat als tien procent van de 1,1 miljoen moslims tussen nu en dertig jaar komt te overlijden, dat dan de vraag naar graven waar eeuwigdurende grafcrust wordt gegarandeerd binnen dertig jaar naar 11.000 graven zal stijgen. Dit zijn heel veel graven, waarbij alleen wordt uitgegaan dat 10% van de moslims in Nederland begraven zal (willen) worden.⁸

Een derde – en meer recente – verklaring is dat tijdens de Coronacrisis landen zoals Marokko de repatriëring van overledenen maandenlang onmogelijk heeft gemaakt.⁹ Ook mede hierdoor is de vraag naar eeuwigdurende grafcrust in Nederland enorm toegenomen.¹⁰ Bij begraafplaatsen van stichtingen, zoals de Ar Raza begraafplaats in Almere, is er sinds de coronacrisis een enorm tekort aan graven en een overvloed aan families die een geliefde willen begraven op hun begraafplaats.¹¹ De beheerder is samen met gemeenteambtenaren al maanden op zoek naar een mogelijke tweede begraafplaatslocatie¹²:

«Dit is geen tijdelijk fenomeen», zegt Hamed Amrino, voorzitter van stichting Bijzondere Islamitische Begraafplaatsen In Nederland (BIBIN), die al sinds haar oprichtingsjaar 2004 streeft naar islamitische begraafplaatsen in Nederland. «Vooraf voor jongere generaties moslims voelt Nederland simpelweg als hun land.» Corona heeft de trend om te kiezen voor een graf in Nederland «enorm versneld», zegt hij. «Nabestaanden ontdekken nu dat het toch wel heel makkelijk en fijn is dat het graf van hun naaste niet ver weg ligt, maar op rijfstand in Nederland.» De keus voor Nederland ligt emotioneel ook meer voor de hand nu familieleden hier en niet in Marokko begraven liggen. Men ligt dan straks niet «alleen» in Nederlandse aarde, maar in de buurt van geliefden.

Hoewel veel meer begraafplaatsen (3.500) claimen geschikt te zijn voor moslims, komt de Raad van Marokkaanse Moskeeën tot een lijst van maar tien geschikte begraafplaatsen in heel Nederland.¹³ Tevens heeft De Raad van Marokkaanse Moskeeën Nederland in een gesprek met Minister Grapperhaus gevraagd om hulp. *«Wij willen eigenlijk dat moslims in elke grote stad in Nederland begraven kunnen worden. Dus dat voor de islamitische begraafplaatsen die er nu zijn, maar die niet voldoen, de regels worden aangepast en dat er in andere steden begraafplaatsen bijkomen»,* zegt vicevoorzitter Saïd Bouharrou op 12 mei 2020. Sinds de Coronacrisis zijn er tientallen belanghebbenden opgestaan om de behoefte aan eeuwigdurende grafcrust aan te kaarten. Gemeenten voorzien de belangengroepen in te veel gevallen niet in grond.

Vast staat dat er op dit moment sprake is van een tekort aan aanbod en dat sommige begraafplaatsen op dit moment technisch gezien vol zitten. De plekken die er over zijn willen de bestuurders van de stichting soms bewaren voor de familieleden van de mensen die al eerder begraven zijn bij hen. Goed landelijk beeld en een prognose ontbreekt. Dit is van belang

⁸ <https://dekkanttekening.nl/samenleving/door-de-coronacrisis-willen-meer-moslims-in-nederland-begraven-woorden/>

⁹ <https://www.ad.nl/rotterdam/na-overlijden-terugkeren-naar-het-vaderland-door-de-coronacrisis-vrijwel-onmogelijk~a907b6d1/>

¹⁰ <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/05/13/vraag-naar-islamitische-begraafplaatsen-stijgt-flink-a4043538>

¹¹ <https://www.trouw.nl/religie-filosofie/een-laatste-rustplaats-voor-moslims-in-nederlandse-bodem-en-dan-voor-eeuwig~bd7a4b34/>

¹² <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/05/13/vraag-naar-islamitische-begraafplaatsen-stijgt-flink-a4043538>

¹³ <https://www.gelderlander.nl/home/tekort-aan-islamitische-begraafplaatsen-voor-said-was-er-geen-graf-in-gelderland-a38a92da/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

voor ruimtelijke besluitvorming. Daarom stelt initiatiefnemer voor om de vraag naar, en het aanbod van begraafplaatsen met eeuwigdurende grafgruist te onderzoeken inclusief de prognose.

3.2 Het huidige wettelijke kader

De huidige Wet op de lijkbezorging (Wlb) kent 2 soorten begraafplaatsen: de gemeentelijke begraafplaatsen en de bijzondere begraafplaatsen. De bijzondere begraafplaatsen zijn alle begraafplaatsen die niet van de overheid zijn. Deze begraafplaatsen behoren tot stichtingen, kerkgenootschappen en particulieren, zij bepalen zelf in de beschikbaarheid van graven. In tegenstelling tot de gemeentelijke begraafplaatsen, die bestemd zijn voor alle bewoners van een gemeente, ongeacht geloofsovertuiging of andere persoonlijke aspecten.¹⁴ De enige uitzondering die de gemeente kan maken is het uitsluiten van mensen die buiten desbetreffende gemeente wonen. Een bijzondere begraafplaats voorziet in graven die alleen bestemd zijn voor mensen met verschillende religieuze wensen (katholiek, protestant etc.), of andere voorwaarden die men wil hanteren. Die voorwaarden mag een gemeente niet hanteren bij een gemeentelijke begraafplaats.¹⁵ Om de reden dat gemeenten mensen niet mag uitsluiten op basis van een bepaalde grond.

De gemeentelijke begraafplaats kan op grond van artikel 28 Wlb twee soorten grafrechten verlenen. Grafrechten voor onbepaalde tijd en grafrechten voor bepaalde tijd. Bepaald wil zeggen dat er vooraf afgesproken wordt hoelang een overledene begraven blijft. Onbepaald wil zeggen dat het tijdstip van aflopen van het grafrecht nog niet bekend is. Vaak loopt onbepaalde tijd tot een begraafplaats wordt gesloten of tot er geen rechthebbenden meer zijn. Nu is het gebruikelijk zo geregeld dat graven worden uitgegeven in bijvoorbeeld termijnen van tien, twintig of dertig jaar. Verlengt men deze termijn niet, dan kan een graf worden geruimd en verdwijnen de lichaamsresten in een verzamelgraf.

In de huidige Wet op de lijkbezorging is eeuwigdurende grafgruist dus niet geborgd. De wet spreekt louter over grafrechten voor bepaalde en onbepaalde tijd. Hoewel de huidige wet eeuwigdurende grafgruist op gemeentelijke begraafplaatsen niet uitsluit, is er toch een tekort aan gemeentelijke begraafplaatsen die voorzien in graven met eeuwigdurende grafrechten. In artikelen 38 en 39 van de Wlb is geregeld dat een kerkgenootschap gerechtigd is tot het hebben van één of meer kerkelijke begraafplaatsen tot een zodanige uitgestrektheid, als overeenkomt met een redelijk deel van de grond, welke in de gemeente voor begraafplaatsen bestemd is. Tevens is geregeld dat de gemeente belast blijft met het beheer, het onderhoud en de administratie en dat over de inrichting, de afscheiding en het gebruik van genoemd deel der begraafplaats overleg gepleegd met het kerkgenootschap. Deze artikelen bieden op dit moment echter onvoldoende grond voor het realiseren van voldoende aanbod van begraafplaatsen met eeuwigdurende grafrechten. De graven die worden gerealiseerd in het kader van het bieden van plaats aan een kerkgenootschap, voldoen vaak niet aan de eis dat de grafgruist eeuwigdurend dient te zijn.

¹⁴ <https://www.uitvaart.nl/juridisch/begraven/overig-begraven-begraafplaats/verschil-tussen-openbare-of-gemeentelijke-begraafplaats/3266>

¹⁵ <https://www.uitvaart.nl/juridisch/begraven/overig-begraven-begraafplaats/verschil-tussen-openbare-of-gemeentelijke-begraafplaats/3266#:~:text=De%20bedoeling%20van%20een%20gemeentelijke,gemeente%20uitsluiten%2C%20maar%20verder%20niets.>

De Wet op de lijkbezorging is een belangrijke wet met een groot maatschappelijk en persoonlijk belang. De zaken rondom het overlijden dienen wettelijk goed geregeld te worden, zodat nabestaanden die al te kampen hebben met enorm verdriet, zich ook niet bezig hoeven te houden met onduidelijkheid omtrent wettelijke regels. De wet moet in deze context ook de keuzevrijheid van nabestaanden en overledenen omarmen en hen hierin voorzien.

Het geheel aan procedurele bepalingen in deze wet is er op gericht te waarborgen dat op een zorgvuldige wijze wordt omgegaan met overledenen.¹⁶ De interpretatie van «op zorgvuldige wijze» dienen we hier breed te trekken, tot op het punt dat de belangen en wensen van overledenen en nabestaanden ook worden bewerkstelligd door regelingen in de wet.

Hedendaags is het zo dat de wet niet voorziet in voldoende realisatie van begraafplaatsen met eeuwigdurende grafurst. In 1998 en 1999 is een evaluatie uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken op de wet op de lijkbezorging¹⁷, daarna is de wet in 2008 voor het laatst uitgebreid gewijzigd. We zijn nu jaren verder en de publieke en persoonlijke opinie over het begraven is enorm veranderd. Een voorbeeld hierbij is bijvoorbeeld de vraag naar begraafplaatsen met eeuwigdurende grafurst. Deze is namelijk als gevolg van de coronacrisis en door andere factoren explosief toegenomen.

In de huidige wet is er geen definitie van eeuwigdurende grafurst. Desondanks ontvangt initiatiefnemer signalen uit de praktijk dat er aanbieders bestaan die eeuwigdurende grafurst beloven, dat in de praktijk niet eeuwigdurend is.

De initiatiefnemer verzoekt daarom de Minister van Binnenlandse Zaken te onderzoeken of de WLB voldoet in de mogelijkheid om graven met eeuwigdurende grafurst te realiseren en hierbij te betrekken de mogelijkheid om:

- Eeuwigdurende grafurst te definiëren in de WLB;
- Te borgen dat gemeenten bij voldoende vraag voorzien in voldoende aanbod van graven met eeuwigdurende grafurst op gemeentelijke begraafplaatsen.

3.3. Financiële en procedurele knelpunten in private realisatie

Het vinden van grond om graven met eeuwigdurende grafrechten te realiseren is erg moeilijk in Nederland. Verscheidene organisaties zijn hard bezig om geïnteresseerden hierin te voorzien. Zij lopen echter aan tegen procedurele hordes. De gemeente Den Haag bijvoorbeeld zegt, ondanks een dringend verzoek van lokale moslimorganisaties, geen plek te kunnen vinden binnen de gemeente om te verkopen of te verhuren aan organisaties die er begraafplaatsen met eeuwigdurende grafurst willen realiseren.¹⁸ Ook zagen we dat er in bijvoorbeeld Utrecht een ongebruikt stuk grond ligt met als bestemming «algemene begraafplaats». Hamed van Stichting Bijzondere Islamitische Begraafplaatsen In Nederland (BIBIN) wilde dat stuk grond kopen, maar het mocht van de gemeente geen bijzondere begraafplaats worden.¹⁹ Het vinden van een geschikt stuk grond is voor private initiatieven lastig.

¹⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30696-3.html>

¹⁷ Kamerstuk 25864, nr. 3 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen (officielebekendmakingen.nl)

¹⁸ <https://www.ad.nl/den-haag/nog-geen-oplossing-voor-haagse-moslims-die-hier-begraven-moeten-words-onvrede-groeit-aa143e3f/>

¹⁹ <https://www.ad.nl/binnenland/hamed-droomt-van-landelijk-netwerk-van-islamitische-begraafplaatsen-ae9087e0/>

Verder zijn er ook praktische eisen voor het aanleggen van een begraafplaats die het moeilijk kunnen maken om een begraafplaats met eeuwigdurende grafcrust te realiseren. Zo is het van belang dat er een goede toegangsweg is, er ruimte is om te parkeren en er verbindingen (mogelijk) zijn voor water en elektriciteit. Verder moet het terrein een zodanige ligging hebben dat het droog genoeg is om te kunnen begraven. Als er eenmaal een plek gevonden is die voldoet aan al deze eisen, is er nog de gemeente die vaak het bestemmingsplan moet aanpassen. Hierdoor is het voor organisaties procedureel lastig om begraafplaatsen met eeuwigdurende grafrechten te verwezenlijken. De initiatiefnemer stelt daarom voor dat de Minister van Binnenlandse Zaken beziet hoe procedurele knelpunten verholpen kunnen worden en hierover afspraken te maken met gemeenten.

De initiatiefnemer stelt tevens voor dat de Minister van Binnenlandse Zaken onderzoekt in hoeverre onbenutte grond met de bestemming «begrafplaats» kan worden gebruikt om begraafplaatsen met eeuwigdurende grafcrust te realiseren.

Initiatiefnemer stelt vast dat de toenemende vraag en het uitblijven van aanbod aan eeuwigdurende graven, een regionaal probleem is. In dit kader stelt initiatiefnemer voor dat de Minister van Binnenlandse Zaken:

- Onderzoekt hoe een regionale aanpak effectief kan zijn om meer begraafplaatsen met eeuwigdurende grafcrust mogelijk te maken;
- Rijks-, provincie- en landbouwgrond kan worden gebruikt om meer begraafplaatsen met eeuwigdurende grafcrust mogelijk te maken.

Voorts speelt er ook een kostenaspect. Er bestaat soms een draagkrachtprobleem bij organisaties die begraven met eeuwigdurende grafcrust mogelijk wensen te maken. Zij opereren voornamelijk door middel van donaties en hebben hierdoor vaak moeite met het verzamelen van het bedrag voor het kopen van grond.

In de meeste gevallen is het grafrecht geregeld voor 10, 20 of 30 jaar, na deze periode kan er door de nabestaanden gekozen worden om het grafrecht te laten verlengen. Mochten zij dit niet doen, dan bestaat er een kans dat het graf en de grafsteen weggehaald worden. De gemiddelde kosten van verlenging van een graf met 10 jaar op een gemeentelijke begraafplaats kost ongeveer € 1.900,-.²⁰ Dit bedrag behelst de grafrechten en de verplichte onderhoudsbijdragen. Op basis hiervan kunnen we een grove schatting maken hoeveel het voor een overledene zou kosten om eeuwigdurend begraven te worden op de reguliere manier in een gemeentelijke begraafplaats. Dit is onbetaalbaar en laat geen keuzevrijheid over aan mensen met dergelijke wensen. Bij begraafplaatsen zoals Yarden Beukenhof in Schiedam wordt er de mogelijkheid geboden om de kosten van een eeuwigdurende graf af te kopen voor € 8.440,-.²¹ De kosten voor een graf met eeuwigdurende grafcrust bestaan uit het zogeheten begraafrecht, de grafrechten voor onbepaalde tijd en het verplichte onderhoud daarbij. Ter vergelijking: de kosten voor een particulier graf bij Yarden Beukenhof voor bepaalde tijd van vijftien jaar bedraagt totaal € 3.625,-, voor twintig jaar € 4.450,- en voor dertig jaar € 6.100,-.

²⁰ <https://www.uitvaart.nl/juridisch/begraven/eigen-graf-particulier-graf-of-familiegraf/grafrechten-verlengen/48584#:~:text=Alleen%20de%20administratie%20van%20de,rond%20EUR%201.900%2C%2D%20liggen.>

²¹ <https://www.schiedam24.nl/nl/nieuws/gezond/wat-mag-039eeuwig039-kosten/14078>

Nogmaals ter vergelijking de begrafeniskosten bij de stichting Ar Raza in Almere waar ook eeuwigdurende grafrechten (grafrust) wordt gegarandeerd: voor vaste donateurs kost een volwassengraf met eeuwigdurende grafrechten € 7.500,-, en voor niet-vaste donateurs kost deze € 8.500,-.²²

In de praktijk blijkt dat gemeenten verschillend omgaan met het verkopen van grond bestemd voor begraafplaatsen. Het maakt nogal verschil uit voor een betaalbaar aanbod of een gemeente een stuk grond met als bestemming «begraafplaats» verkoopt voor een symbolisch bedrag van € 1 of € 200 per m² vraagt. Initiatiefnemer verzoekt de Minister van Binnenlandse Zaken daarom te onderzoeken of er afspraken met gemeenten kunnen worden gemaakt omtrent het aanbod van *betaalbare* grond.

Per 1 januari 2009 is de aftrek van uitvaartkosten als buitengewone kosten afgeschaft. Dit heeft tot gevolg gehad dat de kosten die verband houden met het overlijden, de begrafenis of de crematie niet meer aftrekbaar zijn voor de inkomstenbelasting. Initiatiefnemer vraagt de Minister van Binnenlandse Zaken te onderzoeken of en in hoeverre de fiscale regels uitkomst kunnen bieden teneinde graven met eeuwigdurende grafrust betaalbaar(der) te maken.

3.4. Urgentie en belang

Het recht om te worden begraven volgens de rituelen van je eigen geloofsgemeenschap vloeit voort uit de vrijheid van godsdienst.²³ Het is van belang dat de overheid erin voorziet dat Nederlanders het ingrijpende moment van afscheid van een dierbare zo goed mogelijk volgens eigen gebruiken kunnen inrichten. Veel mensen willen hun geliefden begraven in Nederland voor een fysieke troostplaats dicht bij huis. Fysiek dichtbij een overledene zijn neemt de pijn niet weg, maar maakt het wel draaglijker. Het is natuurlijk anders om jaarlijks tijdens vakanties langs het graf van je moeder te gaan, omdat ze in een ander land is begraven, dan wekelijks of maandelijks.

De vrijheid van godsdienst en levensovertuiging is een van de vele grondrechten in onze rechtsstaat. Gelukkig hebben grondrechten in onze rechtstaat meer dan een symbolische waarde. Zij zijn van grote betekenis. Buitenlandse media zetten Nederland zelfs op nummer één van de wereld als het gaat om landen die belang hechten aan grondrechten en mensenrechten.²⁴ Het houdt in dat men de vrijheid heeft zelf te kiezen om tot een godsdienst toe te treden en deze te belijden en beoefenen. Op grond van artikel 6 lid 1 van de Grondwet²⁵ heeft ieder het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet. In art. 9 EVRM²⁶ worden vier aspecten van het belijden opgesomd: eredienst, onderricht, praktiseren en het onderhouden van geboden en voorschriften. Hendrik Albertus Post heeft hierover het volgende geschreven in zijn proefschrift: «Door Europa heen kunnen praktijken en het onderhouden van voorschriften een verscheidenheid van gedragingen omvatten: kledinggewoonten zoals het dragen van een religieuze hoofddoek, eetgewoonten, het voorzien in en ontvangen van pastorale zorg, godsdienstig onderwijs en prediking, de ouderlijke overdracht van

²² <https://www.ar-raza.com/begraafplaats>

²³ <https://www.uitgeverijparis.nl/nl/reader/197801/1001264465>

²⁴ U.S. News Staff, «Countries Seen to Care About Human Rights», www.usnews.com, 21 april 2020.

²⁵ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/2018-12-21>

²⁶ <https://wetten.overheid.nl/BWBV0001000/2021-08-01>

een religieuze overtuiging aan hun kinderen, de invulling van hun religieuze gewoonten of plichten, de uitvoering van rituelen, zoals begrafenisrituelen, en de praktijk zich te verenigen op religieuze grondslag in organisaties. Bovenal is vrijheid van godsdienst de vrijheid in de praktijk te leven en te handelen in overeenstemming met het geloof dat iemand aanhangt.»²⁷ Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens oordeelt dat de wijze van begraven en de inrichting van een begraafplaats onder de vrijheid van godsdienst vallen.²⁸

4. Voorstellen

Initiatiefnemer beoogt met deze nota de nodige stappen te zetten tot het tegemoet komen in de wensen van gemeenschappen in onze samenleving in de realisatie van genoeg begraafplaatsen met eeuwigdurende grafurst. Dit doet de initiatiefnemer door aandacht te vragen voor de behoefte die er bestaat binnen de samenleving naar graven met eeuwigdurende grafurst. Hiervoor vraagt initiatiefnemer dan ook om een onderzoek. Verder door aandacht te vragen voor de financiële, juridische en praktische knelpunten die er kunnen ontstaan bij het realiseren van sommige doelen. Tot slot door de Minister te vragen naar het onderzoeken van de mogelijkheden om de term «eeuwigdurende grafurst» wettelijk op te nemen.

5. Beslispunten

Overeenkomstig artikel 10.9, tweede lid, van het Reglement van Orde, voorziet de initiatiefnemer bovengenoemde voorstellen ook van concrete beslispunten. In dat kader wordt de Kamer gevraagd in te stemmen met het volgende:

- Verzoekt de Minister van Binnenlandse Zaken om een (landelijk) behoefteonderzoek uit te voeren naar de behoefte aan graven met eeuwigdurende grafurst in Nederland en de prognose hiervan, teneinde te bevorderen dat deze vraag onderwerp wordt van (lokaal) beleid;
- Verzoekt de Minister om de financiële knelpunten voor initiatiefnemers van begraafplaatsen met graven met eeuwigdurende grafurst in kaart te brengen en te bezien of de regering knelpunten kan verminderen;
- Verzoekt de Minister van Binnenlandse Zaken om tot afspraken met gemeenten te komen om middels regionale samenwerking te komen tot meer betaalbaar aanbod van gronden voor initiatiefnemers van begraafplaatsen met graven met eeuwigdurende grafurst;
- Verzoekt de Minister van Binnenlandse Zaken knelpunten in de realisatie van begraafplaatsen met graven met eeuwigdurende grafurst in kaart te brengen die zien op wet- en regelgeving en vervolgens afspraken te maken met gemeenten om deze knelpunten weg te nemen;
- Verzoekt de Minister van Binnenlandse Zaken om te onderzoeken of het wettelijk opnemen van het begrip eeuwigdurende grafurst in de Wet op de lijkbezorging zou kunnen bijdragen aan meer bescherming van de belangen van de overledenen en de nabestaande(n);
- Verzoekt de Minister van Binnenlandse Zaken om te onderzoeken of het wettelijk opnemen van het begrip eeuwigdurende grafurst in de Wet op de lijkbezorging en het opnemen van een plicht voor gemeenten om bij voldoende vraag graven met eeuwigdurende grafurst te realiseren op gemeentelijke begraafplaatsen zou kunnen bijdragen aan de realisatie van meer graven met eeuwigdurende grafurst;

²⁷ https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/6515209/Post_vrijheid_19_11_2014_emb_tot_20_05_2015.pdf

²⁸ EHRM 10 juli 2001 (ontv.), nr. 41754/98 (*Johannische Kirche en Peters/Duitsland*).

- Verzoekt de Minister van Binnenlandse Zaken om te onderzoeken hoeveel gronden met de bestemming «begraven» op dit moment onbenut zijn, alsmede middels afspraken met gemeenten te bevorderen dat deze gronden op een betaalbare wijze gebruikt kunnen worden door initiatiefnemers van begraafplaatsen met graven met eeuwigdurende grafcrust;
- Verzoekt de Minister van Binnenlandse Zaken om te onderzoeken hoe andere gronden dan gemeentelijke gronden, zoals bijvoorbeeld landbouwgrond, gronden van de provinciale overheid, of gronden van het Rijk, benut zouden kunnen worden door initiatiefnemers van begraafplaatsen met graven met eeuwigdurende grafcrust.

6. Financiële consequenties

De financiële gevolgen van de voorstellen zijn afhankelijk van de wijze waarop de voorstellen worden overgenomen en ingevuld. De kosten zijn derhalve nog niet bekend. Tevens stelt initiatiefnemer voor dat de regering in haar reactie hiervan ook een inschatting maakt van de financiële consequenties. En hierop nader ingaat na het uitvoeren van onderzoek.

Van Baarle